

**Междууниверситетския институт по мениджмънта на образованието –
Интераула**

СТАНОВИЩЕ

**по Законопроекта за българския език, внесен в Народното събрание на 14 юни
2018 г.**

Уважаема г-жо Дамянова,

Уважаеми членове на Парламентарната комисия по образование,

С известно закъснение достигнахме до текста на Проектозакона за българския език. Провокирани от неговата голяма обществена значимост и потенциално въздействие, както и от идентифицираните в него пропуски, слабости и противоречия, представяме на Вашето внимание нашето екипно Становище.

Кои сме ние?

Междууниверситетският институт за мениджмънт на образованието „ИнтерАула“ (<http://interaula.ngobg.info/>) е сдружение в обществена полза, създадено през 2009 г. То е продължител на Междууниверситетския проекта „ИнтерАула“, финансиран от програма „Матра“ на Холандското правителство с цел да съдейства за пилотното въвеждане на магистърски програми по образователен мениджмънт в България в пет наши университета – Софийски, Великотърновски, Пловдивски, Шуменски и Югозападен. В основата бе ноу-хау програма на Амстердамския институт по управление на образованието. Проектът завърши успешно през 2009 г., след което лидерският екип инициира създаването на Сдружението „МИМО-ИнтерАула“ с цел да продължи активната подкрепа на образованието по лидерство за ръководителите на училища и др. образователни организации у нас. На 9 юни 2017 г. бе избрано ново ръководство на Сдружението с председател проф. д-р Силвия Николаева от Софийския университет.

Представеното становище е изработено от екипа на Постоянната комисия към МИМО за участие в значими обществени обсъждания на нови управленски политики и практики в сферата на образованието, чийто координатор е проф. Николаева, а членове са проф. Маринела Михова (ВТУ), доц. д-р Росица Симеонова (СУ), доц. д-р Йонка Първанова (СУ), доц. д-р Пенка Кожухарова (ШУ), гл.ас. Десислава Стоева (Монтесори детска градина „Каса ди бамбини“.

Искрено се надяваме нашата експертиза по проектозакона да помогне за неговото цялостно подобряване, за да стане стабилна основа за успешно утвърждаване на работещи езикови политики и практики в страната.

Общи впечатления от Проектозакона:

Проектозаконът дефинира и регулира изключително важни обществени функции и измерения на българския език като официален език в страната.

От една страна, чрез него се търсят решения на актуални вътрешни проблеми с владенето, изучаването и ползването на българския език, развили се особено интензивно през последните няколко десетилетия като резултат от взаимодействието с редица нови външни и вътрешни обстоятелства: засилена мобилност на хора, стоки и капитали; глобализация, на икономика, култура, образование, социалната комуникация; дигитализирано живеене и работа, хибридни политики и др.

От друга страна, чрез проектозакона официалният език и неговата популярност и употреба се интернационализират, като се създават институционални условия и регулации за това.

Същевременно в актуалния си вид Проектозаконът съдържа някои базисни концептуални слабости, структурни и съдържателно непълноти, както и управленско-административни противоречия. Всички те накратко ще бъдат представени и коментирани в настоящото становище.

1. Бележки по концептуалната рамка на проектозакона

Формулираните в чл.1(1) на документа основни обществени отношения, които се уреждат с него, описват частично и не съвсем точно неговия предмет. Същевременно в отделните глави има включени текстове, които касаят други области, които са обект на уреждане от други действащи нормативни актове.

1.1. Законът следва да урежда не само *ползването*, но и *владенето* на българския език като официален, ето защо следва да е ключово понятие за документа (напр. в наименованието на втора глава).

1.2. *Изучаването* на българския език като официален и задължителен за формалната образователна система, което в проектозакона се третира в глава втора (чл.5 – 7), е уредено в глава втора на Закона за предучилищното и училищно образование „Език на ..“. Т.е. нищо не налага неговото детайлно третиране тук. Включените текстове на практика повтарят другия нормативен акт.

Що се касае до изучаването на българския като чужд език, както и валидирането и сертифицирането на езиковите компетентности на българи зад граница или чужденци е много комплексно предизвикателство, изискващо специална отделна нормативна разработка. Това може да е дори отделен закон за Българския културен институт, чийто статут и дейност са изключително недостатъчно и непоследователни представени и обосновани в проекта за документ. По този начин се предпоставят редица междуведомствени противоречия и административни затруднения, а това може да омаловажи и дори спре осъществяването на иначе чудесното намерение.

1.3. В глава първа „Общите положения“ (която може да се нарича и „Предмет на закона“) би било подходящо да се обединят дефинициите на всички основни понятия и термини, които сега са разпръснати в различни части на текста. Това ще повлияе позитивно върху цялостното концептуализиране на документа, както и върху структурирането му, което да следва по-видимо основните аспекти на предмета на проектозакона.

1.4. В проекта за закон съществуват редица текстове, които концептуално дублират теми от други нормативни актове или касаят уреждането на отношения извън специфичния предмет на проектозакона (за официалната употреба на българския език). Такива например са:

- *Изучаването на българския език като официален* – урежда се с друг закон, така че тук просто това може да се отбележи в един член или алинея;
- *Изучаването на майчин език различен от българския* – той е уреден в Закона за предучилищното и училищно образование – глава втора „Език в системата на образованието“;
- *Правилата за българския език* – В чл.1(1) т.3 правилата за българския език се дефинират като основен елемент на предмета на закона. В текста обаче ясна концептуална рамка по темата няма. Частично тя се третира в чл.2(2), чл. 34(1) т.3 и (2) т., и др., но много от тях касаят отговорности на вече действащи звена или органи (напр. Института по български език към БАН, чиито представители са в ядрото на предлагания нов орган Съвет за българския език). Необичайна е по принцип амбицията чрез закон да се регламентират езикови правила, което по принцип е ангажимент на

- научни колективи и звена, които и досега са задавали рамките на книжовния език.
- *Езикови изисквания към лицата, които кандидатстват за българско гражданство* – това също е уредено с други нормативни актове, чието управление се осъществява от съответни специализирани звена и институции;
- *Официална употреба на чужд език* – повечето от включените текстове или са силно рестриктивни и противоречащи на обичайните международни практики, или са уредени с други нормативни актове; едва ли ще поощрим хората да ползват родния език, като ги задължим да участват в международни форуми у нас, комуникирайки с колегите от чужбина на или чрез български език; това вкл. противоречи на европейския принцип за многоезичието, стимулиращо изучаването на чужди езици, защото налагаме на собствена територия един вид обратна езикова дискриминация.

2. Бележки по структурата и съдържанието на проектозакона.

Изчистването на концептуалните слабости ще доведе логично и до сериозно реструктуриране на документа и неговото съдържание. Ако се приеме предложеният тук подход, то примерна нова структура на документа може да изглежда така:

- (1) *владее и ползване на българския език като официален;*
- (2) *опазване и насърчаване на ползването на българския език;*
- (3) *популяризиране и разпространение на българския език като официален;*
- (4) *система за управление, администриране и контрол над изпълнението на закона (описание на правомощията на всички свързани институции, органи и ключовите експерти, както и на йерархията помежду им);*
- (5) *допълнителни, преходни и заключителни разпоредби (относно механизма на влизане в сила и адаптиране към актуалните практики, ресурси и нормативни регулации; връзки с други нормативни документи и регулации).*

Подобно реструктуриране налага известни и съдържателни размествания на сега съществуващите глави (частично или напълно). Ето обобщени структурните промени, които се налагат в резултат на концептуалното прецизиране и преосмисляне:

Глави в проектозакона	Промяна на мястото им след реструктуриране
-----------------------	--

Първа глава	Остава, но под ново наименование и съдържание (допълване с дефиниции на ключови понятия, свързани с предмета на закона)
Втора глава	Отпада като цяло, тъй като дублира Закона за предучилищно и училищно образование. Към първа глава може да се включи член, който указва, че изучаването на официалния език се урежда с друг закон/и и наредби. Българският културен институт заслужава отделен закон, но той също може да бъде споменат в първа глава.
Трета глава	Става втора глава с ново наименование „ <i>Владеене и ползване на българския език като официален</i> “, което обединява съдържанието на настоящите трета, пета и шеста глава плюс някои членовете касаещи владенето на езика от чужденци с молба за гражданство и работещите в държавните и местни институции. Т.е. тук ще се обединяват членове в три сфери: официални изисквания към владенето и официалната (протоколна) употреба на езика; правила за употреба на българския език в институционалните и граждански практики и публична комуникация; употреба на езика в електронна среда.
Четвърта глава	Остава.
Пета глава	Отпада като самостоятелна глава, а съдържанието (след редактиране) отива към новата втора глава „ <i>Владеене и ползване на българския език като официален</i> “.
Шеста глава	Отпада като самостоятелна глава, като съдържанието се прехвърля към новата втора глава „ <i>Владеене и ползване на българския език като официален</i> “.
Седма глава	Да се преосмисли нуждата от подобен Съвет като регулативен орган. Ако остане, да се дефинира и се формулират неговите цели, задачи, принципи и правомощия. В момента акцентът е върху състава, а не защо е нужен той. Може би разписването на неговия статут ще промени и подхода към подбор и структуриране на органа, в който в момента има дефицит на интердисциплинарна експертиза.
Осма глава	Става четвърта глава с наименование: „ <i>Система за управление, администриране и контрол над изпълнението на закона</i> “, като в нея да се обединят правилата на цялостното управление, администриране и контрол, които сега са разпределени основно между седма и осма глави. Така тук ще могат да се обединят и някои членове от сегашната седма глава, ако се реши все пак Съвет за езика да има. Все пак да се има предвид, че редица от неговите задължения са иззети от съответните комисии на МОН, занимаващи се с учебното съдържание, учебните планове и пр. Това освен всичко е огромна по обем

	работа.
Преходни и заключителни разпоредби	Концептуално и съдържателно ще се наложи преработка след промени в останалите части на проектозакона.

Прегледът на документа показва, че в отделни глави и членове съществуват някои *съдържателни дефицити, пропуски или грешки*. Ето основните сред тях:

Коментираният текст	Предлагана редакция	Основание
<p>Чл. 1. (1) Този закон урежда обществените отношения, свързани с:</p> <p>1. изучаването и ползването на българския език;</p> <p>2. условията за опазването и обогатяването на съвременния български книжовен език;</p> <p>3. правилата за българския книжовен език.</p>	<p>Чл. 1. (1) Този закон урежда обществените отношения, свързани с:</p> <p>1. владеещото и ползването на българския език като официален език;</p> <p>2. опазването и обогатяването на съвременния български книжовен език;</p> <p>3. популяризиране и интернационализиране на съвременния български език и български постижения в културата, науката и образованието.</p>	<p>Чл. 1 следва точно, изчерпателно и логически последователно да отразява съдържанието на документа. В момента има смислови и терминологични наименования, както и съдържателни пропуски.</p>
<p>Глава втора Изучаване на български език</p>	<p>Глава втора Владеещо и ползване на български език като официален</p>	<p>Описани са по-горе. Да се има предвид, че владеещото на езика не е следствие само на изучаването, но и на овладяването му по информален и неформален път, в хода на самото живеене и комуникация с другите. Децата ни го овладяват именно така, преди да започнат да ходят на училище.</p>
<p>Чл. 6 (1) Държавата защитава и контролира изучаването на майчин език.</p>	<p>Да отпадне.</p>	<p>Законът не третира политиките към изучаването на майчин език различен от българския език. Това следва</p>

		да присъства в Закона за предучилищното и училищно образование.
Чл. 7. При провеждане на училищното образование по чл. 5, ал. 4, учебните предмети, определени в Закона за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план, с изключение на учебните предмети "чужд език" и "майчин език", както и на учебните предмети на чужд език, се преподават на български книжовен език.	При провеждане на училищното образование по чл. 5, ал. 4, учебните предмети, определени в Закона за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план, с изключение на учебните предмети "чужд език" и "майчин език", както и на учебните предмети на чужд език, обучението се осъществява на български книжовен език.	Училищата са места за обучение и образование, а не само за преподаване. Преподава учителят, но ученикът учи. Така излиза, че учителят е задължен да преподава на български, но учениците могат да учат и на друг език.
Чл.8 Към МВнР се създава БКИ ...		Нужно е и изясняване на отношенията/разликите със сегашните културни институти към МК. Някъде в документа това следва да се коментира, както и връзката с българските лекторати и училища зад граница. Затова смятаме, че за Института е нужен отделен закон.
Чл.8 (4) Основни цели и задачи на Института	<ol style="list-style-type: none"> 1. Провежда българската културна и образователна политика зад граница .... 2. Създава условия за изучаване, валидиране и сертифициране на българския език като чужд (език) в съответствие с условията на Закона за предучилищното и училищно образование. 3. Подпомага българите в чужбина, които желаят 	<p>Тези текстове по принцип се нуждаят се от прецизно редактиране.</p> <p>По аналогия с други чужди културни институти с подобни функции, в тяхната работа образователните задачи са ключови. Същевременно ако искаме да привлечаме учащи отвън, следва това да е ясен и водещ акцент в работата на тези институти. Такива са</p>

	<p>да изучават български език с цел учене, живеене и работа в България.</p> <p>4. Координира дейността в сферата на културата и образованието на българските държавни институции и посолства в чужбина.</p>	<p>очакванията и на лекторатите зад граница. Тук и българските училища зад граница ще са много ценен участник.</p>
<p>Глава трета Задължително ползване ....</p>	<p>Ползване на официалния български език</p>	<p>Съдържанието на главата не се изчерпва със задължителността.</p>
<p>Чл. 13 (1) Лицата, които кандидатстват за гражданство, следва да владеят ..</p>	<p>Да се премести към втора глава,</p>	<p>По-горе е пояснено – изискването е за владеене на езика, а не за ползване.</p>
<p>Чл. 13(2) Изисквания към чужденците работещи у нас в местни фирми да владеят български език.</p>	<p>да отпадне</p>	<p>Има професии, за които чуждите граждани се наемат на работа именно заради това, че са носители на чуждия език, например в езиковите гимназии. В допълнение – означава ли това, че чуждият гражданин ще минава през форма на „сертифициране“, че владее езика, за да работи в България?</p>
<p>Чл.14 (1) Лице, което съставя, издава или публикува учебници и учебни помагала, речници, енциклопедии, учебни и други справочни материали, е длъжно да прилага правилата за българския книжовен език по чл. 25, ал.1, т. 3.</p>	<p>Чл.14 (1) Лице и/или организация, което съставя, издава или публикува учебници и учебни помагала, речници, енциклопедии, учебни и други справочни материали на хартиен или електронен носител, е длъжно да прилага правилата за българския книжовен език по чл. 25, ал.1, т. 3.</p>	<p>Не става дума само за лица, но и колективи или организации.</p> <p>Следва да се упомене специално с оглед доста фриволното издаване на всякакви материали – онлайн и офлайн.</p>
<p>Чл. 21 (2) Събития и</p>	<p>Чл. 21 (2) Българският език е</p>	<p>Целият ни живот и работа са</p>

<p>дейности, провеждани в Р България с международно участие, се провеждат на български език с превод на съответните работни езици. Това правило не се прилага, когато ще попречи на дейността на МВнР.</p>	<p>един от работните езици на международни събития или такива с международно участие, които се провеждат в Р България.</p>	<p>интернационализиран, така че да се смята, че само МВнР има нужда от друг работен език, за да си върши работата, е неоправдано. Трябва да се прави разлика между събитие с международно участие и международно събитие. В първото може да участва и един чужденец, но второто предполага равноправно участие на много българи и много чужденци. В този случай работните езици са два – български плюс още един. Как ще интернационализираме постиженията си, ако задължим чужденците да идват тук, за да им говорим на български, ако поводът е международен форум или проект?! Това дори противоречи на Еразъм+.</p> <p>Същевременно има противоречие с текста на чл 28, където се разрешава ползване на „чужд език като втори език“ при голям набор от случаи вкл. научни форуми. Не става ясно обаче дали се допуска по време на предизборни кампании и митинги пред местни избиратели.</p>
<p>Глава - ненаписана За популяризиране и интернационализиране на езика</p>	<p>Да се предвидят текстове, свързани с разработването на Национални програми за интернационализиране и повишаване на достъпа до български постижения в науката, изкуството, образованието, технологиите,</p>	<p>По света не ни четат, не ни гледат и затова не познават постиженията ни заради езиковата бариера. Трябват по-смели политики в това отношение.</p>

	<p>медииите, и пр. чрез осигуряване на системи за достъп и софтуерни продукти за превод – на хартиен и електронен носител.</p>	
Чл. 34, ал. 1, т.3		<p>Дублират се функции на Института към БАН.</p>
Чл. 34, ал. 1, т.6	<p>Да отпадне. Дублират се правомощия на други звена и институции, а това ще доведе до излишни напрежения и вероятно до несвършена работа или непоета отговорност. Това и като обем е непосилна задача за десет души, повечето от които са тесни специалисти.</p>	<p>Неясна формулировка. Първо – необходимо ли е такова становище? Какво точно ще преценяват – дали часовете за изучаване на български език са достатъчни или и нещо друго? Ако е първото – да се формулира точно. Второ – учебните планове са много, включително всяко училище има такъв. Затова да се посочи точно – „дава становище по рамковите и типови учебни планове, утвърдени от министъра на образованието и науката, министъра на културата, министъра на спорта съобразно държавния образователен стандарт за учебния план“. В противен случай какво – ще следят учебните планове на всяко училище? И сега процедурата по съгласуване на учебни планове е достатъчно тромава. Трябва ясно да се разпише кога се дава това становище в рамките на тази процедура.</p>

Чл. 34, ал. 1, т.7	Да отпадне.	Същия член, т. 7 – допълнително се усложнява процедурата за одобрение на учебници и учебни помагала. Изчакването на още едно становище ще усложни процеса. Да не говорим, че 10 човека ще трябва да четат всичко и да дават бележки. Това и сега го прави МОН в процедурата по получаване на гриф „Одобрено“. Може би е добре съвета да се включи с представител там, а не да дава собствено становище.
--------------------	-------------	---

5. Бележки по отношение на модела на управление, администриране и контрол над спазването на закона.

Като цяло позицията ни е, че в това отношение проектозаконът е доста противоречив, а това може да провокира сериозни пречки и затруднения както при неговото парламентарно обсъждане и приемане, така и при неговото прилагане на практика. Някои от тези съмнения и основания вече са коментирани. Тук допълваме още някои детайли:

- Да се опишат по-изчерпателно ангажиментите на другите свързани институции – МОН, МК, ММС, АЗД , а така също българските културни институти на МК, лекторатите и училищата зад граница, които естествено ще имат отношение към дейността на Българския културен институт. МВнР няма нито капацитета, нито опита да координира процеси, които оригинално са културни или образователни. Едва ли има смисъл от това тепърва да се създават такива, при положение, че други ведомства държат експертизата. Може да се помисли и за описание на техните конкретни ангажименти към опазването, ползването и популяризирането на българския език, култура и образование.
- Добре би било да се обогати и описанието на връзките с други нормативни уредби, които третират сродни или свързани теми. Това може да стане и в част Допълнителни разпоредби, където може да се коментират и процедурите за преход към влизане в сила, свързани с преобразуване или предефиниране на сега съществуващи практики и институции. Напр. какво ще стане със сега

съществуващите български културни институти, които са под шапката на МК? Или къде е мястото и ролята на българските училища зад граница, които вече са част от системата? Какви са ангажиментите на българските лекторати и лектори? Би следвало законът поне да отрази тяхната роля и отговорност, чието по-детайлно регламентиране може да стане и с поднормативни актове.

- Има заложено някакво сериозно разминаване в модела на управление на изпълнението на закона – Съветът за езика (звучи като някакъв нов СЕМ) ще е към МС, а културният институт, върху който ще падне най-голяма част от работата, е към МВнР, където пък нямат нужните специалисти и опит. Същевременно сегашните културни институти са към Мин. на културата, а членове на Съвета ще са българисти на 90%, т.е. преподаватели, които пък са от сферата на образованието. Т.е. изпълнението на закона може да се превърне в средище на вътрешноведомствени колебания и/или амбиции за доста дълго време. Ето защо следва добре да се обмисли отново, както и периодът на преход от сегашната система.

Координатор на експертната група изработила становището:

проф. Силвия Николаева

3 юли 2018 г.,
София